

“Позориште су спалили они који су га уништили”

Бићу искрен и директан: што ми данас немамо наше национално позориш те то је у првом реду заслуга Позоришне академије, одн. Факултета драмске уметности, јер су они, далеко пре прокламоване глобализације, били ти, који су уметност наше писане и говорене речи, разбаштинили свег оног што је имало било коју и какву везу са тлом и традицијом, не помишљајући, при том, оно што је нужно, оно што је још Стојан Новаковић, пре више од једног века писао, да су “наши књижевни типови само наши” и да се “објашњавају потребама нашег живота”. Проникнути у те типове и у те потребе, задатак је и суштина сваке националне уметности, без ког ослонца она и не може бити уметност те средине и тог поднебља. А ког онда? Сем ако се не жели утапање и губљење сваког нашег трага.

Зна ли се, уз то, да је тај “факултет” од свог настанка имао ширих амбиција од моћи својих наставника, да је самог себе репродуковао тим и таквим моћима, и да је, у међувремену, на тим и таквим основама, еволуирао до законских (а не и вредносних!) права да са својим кадетима покрије цело подручје позоришне уметности, од управника и директора, редитеља и писца – драматурга, глумаца до критичара... и да, према томе и тако, затвори круг, у ком ће се не само стварати позориште, већ и званична и једино важећа истина о самом позоришту. Срећом, тај се круг, у који улазе и толики фестивали заједно са жиријима, годинама сужавао, и данас већ није тешко именовати главне протагонисте наше театарске катастрофе. Само успутно да констатујем, да и наш филм има своје корене и полазиш те са реченог факултета, било у наставничком кадру, било у кадетима те високообразовне установе, са већ маркираним моћима и нивоима. којима је једини циљ био да са својим делима допру у свет, по жељи и мери тог света. И стварно, приказани смо као лопови, убице, кријумчари, као последњи примитивци и разбојници Европе, као земља у којој цвета проституција и најцрњи криминал, као земља људи ван закона, до које још није стигла цивилизација, нити ће икад стићи... Дакле, Содом и Гомора... Био је то једини пут, да као сликари мрачњака са Балкана стигну до белосветских филмских фестивала, па и награда... што је творцима новог светског поретка добро дошло касније, кад су се окомили на нас, да се наставе на већ створену црну слику о нама, по којој је такве као ми и требало уклонити са лица земље. Просто као севап...

Наравно, ја све ово са становишта националне уметности, оне која се ствара у националним институцијама културе, због којих су и осниване и гајене, са задатком и циљем да оплемени и оснажи нашег човека, који живи и ствара на овим просторима, како би лакше и орније могао да се понесе са проблемима савременог друштва и његових токова. Да се то схвати. подржи и оправда, потребна је висока морална свест, осећање интелектуалне одговорности и дужности, дакле све оне “категорије”, што су одавно одбачене на ФДУ, које су испод нивоа њихове, у бити, полуинтелектуалне части, оне са којом су одушевљено прихватили да буду одсјај одсјаја У оквир те и такве части, спада и БИТЕФ, који је Покојникова ера здушно прихватила, као израз свог наводног антнистаљинизма и отворености слободног друштва које ствара нове друштвене односе, уз велику дозу мегаломаније и безглавог парадирања и држања лекција целом свету.

Опште је познато да су протагонинисти и инкасанти тог и таквог парадирања и те и такве мегаломаније, пок. Мира Траиловић и уз њу Јован Ћирилов, спретно пронашли сатруднике и разгласиваче широм света, и као последица свих побројаних чинилаца, дошло се до тога, да се

спровела темељна и тотална битефизација целог нашег театарског простора, укључујући у тај процес и саму публику. Од националних државних позоришта, до последње аматерске дружине. Тај и такав моћан и покоравајући талас, са педигреом света, који је још како ласкао Покојниковој ери, која га је издашно, у свему, помагала, прихваћен је и на реченом Факултету, у свим сегментима његовог едукативног рада, од глумачких, редитељских до драматуршких класа, што је имало за последицу то, да смо не само остали без националног позоришта, већ и да данас немамо могућности да га обновимо. То је она револуција, одн. њене последице, о којој се Тирилов не једном хвалио, коју је он лично водио у разбијању националног позоришта. Стог и није случајно, што је он и у време Покојникове ере, и Султанове, па и ове, демократске, остао незаменљив фактор интернационализма и мондијализма.

Како је Стево Жигон рекао у свом интервјуу, “Југословенско драмско запалили су они, који су га уништили”. Под утицајем речених схватања, у међувремену наше је позориште полако али сигурно тонуло у једну општост, која га је у потпуности извукла из националног контекста; тј, све је у њему постало белосветска и универзална “интерпретација”, која га је лишила свег хуманог, поетски узвишеног, осећајног, заносног, херојског, достојанственог, страдалничког, оног што је свесна и племенита жртва... да би у први план изашло агресивно, злочиначко, изругивачко, гадно, понижавајуће, аморално, безосећајно, садистичко, сатанско, гротескно, дешператно, безнадежно... све оно што човека чини животињом и убицом, у ком погледу је позориште постало право и буквално ђубриште људи и ствари, којим “зрачи” црнило и мрак, што је, међутим, тако остварено и аранжирано да постаје забава, навика, уобичајени дневни ред културног и естетског иживљавања новог друштва, које се, на речима, свега тога гади, а у исти мах упућује и гура у тај и такав стравични галиматијас духовне и естетске беде и пустоши. Рекао сам већ да је Покојникова ера све то здушно прихватила, већ и због амбиције да се прикаже свету као ера отвореног друштва, која разбија све уске, а поготову националне оквире, што ће бити пут за ондашње интернационалисте да стигну на платформу данашњих мондијалиста, а што ће се у најгорем виду окомити на наш српски положај, чија је култура и национална самоспознаја за све време те ере, била гушена и уништavana без милости и без остатака. Покојник као један од најгенијалнијих анти Срба свих времена, није могао да не осети у том разлучивању позоришта, један од најефикаснијих начина разлучивања Српства у целини, тако да смо гигантским корацима гурали “низа страну”, што нас је довело до дна амбиса.

Ако се нешто и играло у позоришту од домаћег националног класике, то је било тако и толико фалсификовано у свему што је било искрено народно осећање, са обиљем свакојаког изругивања, да је позориште, у том погледу, преузело задатак дневне политике, која је сваку нашу вековну величину и аутентичност оспоравала и доводила бар до релативитета. Додуше, треба бити искрен, почело је то, стидљиво, и пре Битефа, са Сојом Јовановић, извргавањем руглу Нушићевог Сумњивог лица, постигнутог, пре свега, потпуним напуштањем карактерологије његових типова, која је код Нушића и основна и незаобилазна. И тако је Бата Паскаљевић, уместо сиротог Практиканта, постао, у “њеном виђењу”, Јеротије, срески начелник!, чиме је разбаштињен не само Нушић, већ његово осећање позоришта и његово кретање и хтење у њему.

Наравно, српског позоришта. Идући том линијом, наше позориште је стигло и спало до Јагоша Марковића, чије је Сумњиво лице било скуп свег гадног, одвратног, повраћајућег... у ком је сваки смисао дела изгубљен, којим је поступком понижен и срубљен и сам амбијент и његови ликови и све оно што они треба да значе и раде у једном комаду који се одвијао не ма где, већ у српској паланаци крајем 19. века, представљајући исечак живота Срба и српског друштва тог времена. Ништа од тога, што се свакако свесно желело и хтело. Тај “пут” од Соје до Јагоша нити је усамљен, нити случајан. Он је драстичан на демонстрацијама и манифестацијама новог театарског поретка. на нашем тлу. Таквих “путева” има много, кад је реч о тумачењу, виђењу или како се сад

каже “новом читању”. Требало би да будемо посебно осетљиви кад је реч о Стерији, нашем првом позоришном писцу, који је пружао широк дијапазон за многа тумачења, која су могла и требало, временом, да изађу из његовог “дидактичког проседеа”. То је осетио и учинио и Мата Милошевић у Родољупцима, баш као и Бранко Гавела у Кир Јањи са Рашом Плаовићем, али обојица вазда остајући у широким оквирима уметности, убацујући и у те оквире своју имагинацију, своју креацију, своја тумачења, која бацају ново светло на Стеријин театар, обогаћујући његов свет искуствима и емоцијама новог времена, али, поштујући све време аутора и његова морална права. Први који је атаковао баш на та морална права Стерије као аутора, био је Дејан Мијач, амблемско име новог театра, да би се са Стеријом дефинитивно обрачунао Егон Савин, обрушавајући се не само на карактерологију његових типова, већ и на сам садржај, па самим тим и на амбијент у ком се Стеријино дело одвија. Али, не у смислу Јагоша Марковића, који има слабост према поетици ружнога и гаднога до скаредног, већ некако у смеру наднаравног, али и карикираног и неодрживог естетизма. Рекао сам већ да сам непрестано у оквирима нашег националног театра и националних потреба од театра и уметности уопште, у часу кад смо као народ са свих страна нападнути, и кад нам вишеструко прети нестајање.

Творци нашег новог уметничког тренутка не желе да виде ту и такву опасност, њима се жури у Европу, са варљивом надом а и опсесијом, да јој се наметну својим талентом, а и услугом. Да, баш услугом. Јер, остаће забележено, да ни једна уметност у својој дугој историји, није била толико одвојена од националне трагедије, као ова наша. И не само одвојена, већ свим својим имагинативним умећима ради у смеру даље наше пропасти, дакле у смеру нашег потпуног разлучења као народа, што је једини циљ свих наших непријатеља. Наравно, ово нису никако мале и једноставне ствари. Несрећа наша је увећана и тиме, што нас оне затичу у времену кад је један ситан глумачки тезгарош, сумњивог или никаквог образовања, засео, путем императива страначке власти, за кормило српске културе, а други, опет – алкохоличарски реконвалесцент, на кормило просвете, што је једно двојство и једна клацкалица која никако не слути на добро. Вишеструко и темељно... Нисам желео да се лажемо, писао сам отворено и искрено, што је вероватно и највећа “слабост” овог текста. Но, ипак, хоћу да подвучем, ако се наша уметност, као целина, не окрене народу и средини из које је поникла, посебно ако се позоришту не врати достојанство текста и глумца, ако се при том не врати његова аристотеловска мисија, која се исцрпљује у обједињавању сцене и гледалишта, ако самим тим писац не буде сигуран да ће кроз исказане мисли моћи то јединство остварити, то јест, ако глумац не постане у људском садржају сличан свом гледаоцу, онда ће наше позориште запасти у кризу из које га нико више неће извући.

Не треба се заваравати садашњим пуним салама! Публика као што наиђе, тако и нестане. Док толике телевизијске серије, упркос свему, нуде стварни живот, дотле наше данашње позориште најцрњим и највулгарнијим бруталностима и простаклуцима прети да одгурне публику од себе. Одиста, нигде племенитих идеала, херојске занесености, патриотског полета и здравог оптимизма... Све то је ишчезло са наших сцена, као непотребно и непримерено 21. веку!

Нигде врлине, нигде жеље једног народа да упркос свему – постоји, нигде изазова животним тешкоћама и препрекама! Само мрак, ругло, деструкција и безнадежност. Чиме и како оне који су обезглавили наше позориште одстранити из њега?